

O. Oliynyk, PhD in Economics, Leading Researcher
State Institution "Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine", Kyiv, Ukraine

JAPANESE "ECONOMIC MIRACLE": HISTORICAL DEVELOPMENT OF THE COUNTRY IN THE PERIOD OF 1945–1991

The article presents the experience of Japan in the post-war reconstruction of the country in the period 1945–1991. The socio-economic situation of the country after the Second World War was considered. The historical stages of the country's development in the period under study are determined. The historical conditions in which the country found itself in the postwar period are analyzed. Key historical figures who influenced the development of the country were identified. The directions and measures of reforming and development of the country are revealed and presented. The importance of external factors and foreign policy for the country's assertion on the world stage has been proved. The factors of creating an effective political system, effective public administration, sustainable social and human development are formulated. It was proved that the United States has played an important role in forcing both Japan's political and economic systems. The United States provided Japan with significant financial, economic, and food aid to Japan. During the war between the United States and Korea and Vietnam, the United States placed military orders in Japan, which contributed to the development of the country's industrial base. It was found that the quality of the labor force, its general education and professional level played an extremely important role in the reconstruction of the economy. The effective state regulation of economic development in Japan, which on the one hand was aimed at developing the civil sector of the economy, and on the other at concentrating efforts on cooperation between government and private business at the stage of developing solutions to economic development, played a critical role in "Japanese miracle".

Keywords: reforming the political system, restoring the economy, forming a new education system and developing research, the role of the United States in rebuilding the country, expanding international ties and international cooperation, international recognition and national self-affirmation.

УДК 338.3(477.41)"1920/1930"

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2021.148.9>

Т. Перга, канд. іст. наук, старш. наук. співроб.
ORCID ID: 0000-0002-8725-3451
ДУ "Інститут всесвітньої історії НАН України", Київ, Україна

Ю. Перга, канд. іст. наук, старш. викладач
ORCID ID: 0000-0002-7636-2417

Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського", Київ, Україна

РОЗВИТОК КУСТАРНИХ ПРОМИСЛІВ СЕРЕД ЄВРЕЙСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ КИЇВЩИНИ НАПРИКІНЦІ 1920-Х – НА ПОЧАТКУ 1930-Х РР.

Розглядається становище єврейських ремісників і кустарів Київщини наприкінці 1920-х рр. – у період, коли курс радянської влади на індустріалізацію прискорив згорання НЕПу. Розкрита діяльність Київського комітету ОПТ, який прагнув віднайти місце цій групі єврейського населення у нових планах радянського уряду. Аналізується прийнятий комітетом Перспективний план розвитку кустарних промислів серед єврейського населення Київщини на 1929–1933 рр. та дискусії, які виникли в процесі його розробки. Виявлено головні чинники, що спонукали до прийняття цього плану, а також його показники. Зроблено висновок, що метою його прийняття стала спроба створити сприятливі умови для економічної інтеграції єврейського населення до радянського суспільства і зменшити гостроту соціальних проблем, у першу чергу – безробіття. Розглянуті кількісні параметри цього плану. З'ясовано внесок ОПТ в економічну підтримку єврейських кустарів і ремісників Київщини, який полягає у придбанні за кордоном і передачі їм техніки, що сприяло розвитку низки промислів. Наведено маловідому статистику щодо кількості і видів техніки, яку організація постачала кустарям Київщини. Відтворено труднощі, з якими зіткнулися єврейські підприємці в цей період і фактори, що бралися до уваги у плануванні розвитку різних промислів, зокрема дефіцит сировини, поява радянської фабричної промисловості, яка конкурувала з єврейськими ремісниками, конкуренція в колі єврейських ремісників. Виявлено товари широкого вжитку, які були дефіцитними на Київщині наприкінці 1920-х рр. Введено в обіг маловідомі документи з діяльності Київського комітету ОПТ.

Ключові слова: євреї, ОПТ, Київський комітет ОПТ, кустарі, ремісники, повсякденне життя, НЕП.

Комплексне дослідження повсякденного життя національних меншин, що мешкали на території СРСР, неможливо без вивчення його економічного аспекту. У цьому контексті особливий інтерес становить діяльність єврейського населення, зайнятого у кустарно-ремісничому виробництві у другій половині 1920-х рр. Він обумовлений кількома факторами. Перш за все, у вказаний період єврейська етнічна меншина була однією з найчисленніших на території України і Київщини зокрема. По-друге, в цей час євреї становили більшість серед ремісників і кустарів Київщини. По-третє, становлення радянської влади не змінило життя переважної частини єврейського населення, принаймні у перші постреволюційні десятиліття й воно потерпало від погромів, економічних і соціальних проблем, позбавлення багатьох прав і змушено було, як і в часи Російської імперії, боротись за виживання. Досить цікавим є, на наш погляд, період другої половини 1920-х рр., коли у СРСР почалось згорання НЕПу і було взято курс на впровадження радянської модернізації, що змусило кустарів-євреїв пристосовуватись до нових умов.

Для того, щоб "вписатись" у нові плани радянського уряду, Київський Комітет ОПТ (філіал міжнародної бла-

годійно-просвітницької організації, яка співпрацювала з радянською владою з метою допомоги єврейському населенню адаптуватися до нових реалій життя в Радянському Союзі) прийняв у 1928 р. п'ятирічну стратегію – Перспективний план розвитку кустарних промислів серед єврейського населення Київщини на 1929–1933 рр., що відображає ситуацію, в якій опинились єврейські кустарі на кінець 1920-х рр. Крім того, цей документ дозволяє відтворити окремі сторінки повсякденного життя на Україні у вказаний період.

Метою цієї статті є аналіз соціально-економічного стану кустарів Київщини та їхніх спроб інтегрувати до радянського суспільства.

Об'єктом дослідження є діяльність Київського комітету ОПТ з економічної підтримки єврейського населення Київщини, зокрема кустарів і ремісників.

Не дивлячись на широкий інтерес як до періоду НЕПу, так і до життя єврейської меншини в СРСР у 1920-х рр., цей аспект залишився поза увагою дослідників. Так, у наукових розвідках О.Г. Євсюкової, В. Жмака, І. Дзюбленко, Н. Тимченко, М. Олійника, Ю. Волосника, В. Оляничка, О.Г. Махоніна та ін., присвячених НЕПу в Україні, розглядається динаміка зрос-

тання кількості зайнятих у дрібній промисловості, галузева специфіка в кооперованому та некооперованому секторах дрібного виробництва у містах і в сільській місцевості, радянське законодавство, діяльність державних установ, що дозволяє відтворити досить повну картину розвитку кустарного виробництва на території України у 1920-х рр. Однак у них та у багатьох інших напрацюваннях не висвітлюється участь у цій діяльності єврейського населення, єдиним виключенням є окремі загальновідомі статистичні дані.

Повсякденне життя єврейської громади в Україні під час НЕПу, зокрема його економічні і соціальні аспекти, висвітлено в українській історіографії фрагментарно. У цьому контексті варто вказати на досить ґрунтовні розвідки О.В. Козерода [8, 9]. Окремі статистичні дані щодо економічного життя єврейських кустарів Харкова можна знайти у роботі О.Г. Євсюкової, яка склала портрет цієї групи населення міста у вказаний період [6]. А. Орлянський репрезентував соціально-політичний портрет усього єврейського населення України в 1920-1930-х рр. [13]. Стану кустарно-ремісничої промисловості євреїв у містечках, участі євреїв у кооперативному русі в різних регіонах України присвятили наукові статті О.Ю. Крічкер [10, 11], А.Г. Морозов [11], В. Гусев [5], Н.М. Чашко [17] та ін. Водночас вказані дослідження не фокусують увагу на діяльності євреїв-кустарів Київщини. Щодо допомоги ОПТ єврейському населенню Радянського Союзу, то вона згадується у багатьох наукових напрацюваннях, однак діяльність Київського комітету ОПТ згадується лише побіжно. Вказане вимагає від нас заповнення існуючої наукової прогалини.

Кустарно-ремісничі галузь є однією з найдавніших форм господарської діяльності населення України й Київщини зокрема. У ній були задіяні дрібні виробники, які самотужки займалися промисловим виробництвом різних товарів з метою продажу їх на ринку чи на замовлення. У 1920-х рр. важливою умовою приналежності до цієї групи була участь самого кустаря, який також міг використовувати працю не більше трьох найманих робітників.

Відношення радянської влади до кустарної промисловості протягом 1917-1927 рр. змінювалось залежно від економічної ситуації в СРСР. У перші роки після її становлення державна політика стосовно кустарів і ремісників була націлена на встановлення з ними міцного союзу. Залучати дрібнобуржуазні верстви суспільства до соціалістичного будівництва передбачалося шляхом надання кустарям державних замовлень, включення кустарної і дрібної промисловості в загальний план постачання сировиною і паливом, всебічного заохочення виробничої кооперації кустарів і ремісників. За умови об'єднання їх в більш великі виробничі і промислові одиниці, державою гарантувалася фінансова підтримка і надання їм економічних переваг.

Хоча в період "воєнного комунізму" відбувся певний відхід від цієї тактики, під час НЕПу в СРСР були створені умови для переходу до ринкових економічних відносин, що сприяло активному розвитку кустарної промисловості. У цій статті ми не будемо акцентувати увагу на високих податках, які радянська влада встановила для кустарів, особливо некооперованих, а спробуємо відтворити специфіку кустарно-ремісничих промислів єврейського населення та фактори, що вплинули на їхній розвиток.

За даними Народного Комісаріату робітничо-селянської інспекції УРСР у 1924-1925 рр. в Україні налічувалось 410574 приватних кустарно-ремісничих об'єднань [16, с. 120]. У 1926 р. кількість кустарів склала 558000 чол. [18, с. 220-221]. Більшість кустарів за

національністю були євреями. Так, згідно з обстеженням 32329 кустарів у 20 округах України, частка євреїв склала 76,8 % (для порівняння – частка українців складала 2,6 %, росіян – 6,6). Серед членів кустарно-промислових кооперативних товариств у Києві євреї становили 69 % [16, с. 121].

З цими даними де в чому кореспондує і статистика ОПТ, яка демонструє загальні тенденції зайнятості єврейського населення у кустарних промислах, що проживало в СРСР. За даними організації, складеними на основі перепису СРСР 1926 р., частка єврейських кустарів-ремісників серед працюючого населення СРСР склала 149,554 тис. (24,4 %) [14, с. 16]. (Однак найбільша кількість єврейського населення проживала у Росії, Україні та Білорусії, відповідно його частка у ремісничо-кустарному виробництві у цих регіонах була вища від середньої по СРСР). Професійний склад єврейського кустарно-ремісничого населення в СРСР був представлений такими групами: металообробна галузь – 10,9 %, швейна – 31,7 %, шкряна – 18,7 %, деревообробна – 6,6 %, текстильна і трикотажна – 4,7 %, друкарська – 2,1 %, харчова – 11,9 %, будівельна – 3,2 % [7, с. 18-19].

Якою була ситуація з кустарно-ремісничими промислами на Київщині на момент складання п'ятирічного Перспективного плану розвитку кустарних промислів серед єврейського населення Київщини? Організаційною особливістю підприємницької діяльності кустарів і ремісників була їхня сімейно-господарська ізольованість, неприйняття державно-кооперативних форм господарської діяльності. Кожний кустар був господарем, робітником і торговцем одночасно. Більшість єврейських кустарів були одинаками і використовували ручну працю. Очевидно, що рівень механізації цих промислів був досить низьким, адже машини коштувати дорого і були дефіцитними. Підвищити продуктивність праці і конкурентоздатність в умовах появи крупної фабрично-заводської промисловості могла лише техніка, яку було неможливо придбати в СРСР.

Велику допомогу єврейським кустарям в її отриманні з-за кордону здійснював ОПТ. За даними газети "Трибуна єврейської общественности", що видавалась у СРСР, за вересень-грудень 1929 р. Всеросійський ОПТ отримав і перерозподілив на території СРСР 981 машину, у т.ч. в Москву – 458, Київ – 325, Мінськ – 94, Одесу – 76, Ленінград – 28. Вартість цієї техніки склала 520 тис. крб. Машини, які надіслали в Київ, були розподілені по 179 пунктам України. 60 % з них спрямували кустарям, зайнятим у трикотажних промислах, 10,5 % – мережкових, 10 % – кравецьких [15, с.21].

Дані Київського комітету ОПТ дещо відрізняються. Згідно з ними, у 1928 р. кустарі Київщини отримали 2161 одиницю техніки, з них у Київ було передано 721 машину, у Київський регіон, що включав Київщину, Чернігівщину, Волинь і частину Поділля – 1440 машин. Найбільшу кількість техніки отримали: Білоцерківський округ – 13,7 %, Волинський – 12,7 %, Уманський – 9,5 %, Полтавський, Шевченківський – по 7,5 %, Чернігівський – 6,9 %, Вінницький – 6,5 %, Могильов-Подільський – 5,2 %. Щодо видів техніки, то 79 % були призначені для трикотажного і швацько-мережевого промислу, що загалом відображає пріоритети економічної діяльності єврейських кустарів [1, с. 1-2].

Вивчення документів Всеросійського комітету ОПТ і його київського бюро відображає прагнення знайти найбільш рентабельні промисли, а відповідно виписати найбільш перспективні з погляду економічної діяльності і спроможності створити додаткові робочі місця машини. У звіті Київського комітету ОПТ за 1928 р. вказуєть-

ся на гостру потребу в таких машинах у перше півріччя цього року, на яке припав початок його діяльності. З них можна зробити висновок про ажіотаж, що склався навколо техніки, призначеної для швацько-трикотажного виробництва. Зокрема кустарі, які за великі гроші змогли приватним шляхом придбати такі машини, називаються у документах організації "щасливчиками", які могли заробляти в день по 20-30 крб., що стало наслідком надзвичайно обмеженої пропозиції товарів широко вжитку в СРСР і УРСР у другій половині 1920-х р. Їхній приклад надихнув багатьох євреїв, які потерпали від безробіття і голоду, подавати заявки до ОРТ на придбання виключно таких машин. Очевидно, це явище було настільки масовим, що у документах Київського комітету ОРТ навіть використано слово "психоз". Воно дає нам уявлення про злиденне життя і щоденну боротьбу за виживання, особливо декласованого єврейства, яке радянська влада позбавила засобів до існування. Зрозуміло, що придбання машин не було панацеєю, адже досить гостро стояла проблема сировини, без якої техніка не могла працювати. Київський комітет ОРТ підійшов до цього питання зважено і провів ретельне дослідження ринку Київщини для виявлення реальних потреб кількості трикотажно-швацьких машин. Виявилось, що вона була у п'ять разів меншою від кількості заявок, поданих на придбання цієї техніки.

У другому півріччі 1928 р., коли перший ажіотаж дещо спав і єврейські кустарі почали підходити до питання купівлі машин для своєї діяльності більш обережно і виважено, попит на швацько-трикотажну і мереживу техніку дещо спав, але залишався досить високим. Хоча Київський комітет ОРТ двічі на тиждень проводив фахові консультації, бажані отримати техніку з-за кордону не завжди дослухались до його порад, адже в цей період було надзвичайно важко зрозуміти, яка техніка стане найбільш перспективною і зможе прогодувати сім'ї кустарів. Справа в тому, що кустарі відчували постійну нестачу сировини, до того ж конкуренція у їхньому середовищі була високою – існувала велика кількість безробітних євреїв, які шукали будь-яку роботу і готові були працювати як з відомою їм технікою, так і освоювати нові горизонти [3, с. 5-15].

Безперечно, Київський комітет ОРТ брав до уваги ці обставини. На це вказує той факт, що під час його засідань неодноразово обговорювалося питання перспективності різних промислів з урахуванням наявності сировини (місцевої або дефіцитної), потреб ринку і можливості працевлаштувати декласоване єврейство.

Обґрунтуванням для складання у 1928 р. п'ятирічного Перспективного плану розвитку кустарних промислів серед єврейського населення Київщини слугувала низка тез. Перш за все, як ми вже згадували, Комітет намагався знайти нішу в радянській економічній моделі для великої кількості кустарів єврейського походження, що проживали на Київщині. Київ здавна мав славу центру кустарної промисловості, тому в ньому було зосереджено багато кваліфікованих кустарів. По-друге, Київ активно розвивався як місто, в якому внаслідок високого попиту і ємного ринку досить успішно співіснували дрібна (приватновласницька) і крупна (державна) промисловості. По-третє, Київ обслуговував і передбачалось, що буде в наступні роки обслуговувати своєю продукцією величезну територію усього округу. По-четверте, у Києві проживала велика частка єврейського населення й очікувалось, що у перспективі він стане центром тяжіння декласованого єврейського населення усього Правобережжя і Північної України.

Крім того, Київський комітет ОРТ розпочав розробку цього плану не на пустому місці. По-перше, такий

план для Росії вже був складений Всеросійським комітетом ОРТ. По-друге, попередньо було проведено ґрунтовне обстеження стану єврейських промислів у середині 1920-х рр. і задіяного в них єврейського населення Київщини.

Головні акценти плану були такими: 1) інтенсивне зростання вже існуючих промислів, 2) розвиток нових промислів, але таких, що не конкуруватимуть з фабрично-заводською промисловістю, 3) пріоритетний розвиток промислів у містечках і сільській місцевості, де існувала велика кількість декласованого єврейського населення.

Малася на меті розпочати технічну й організаційну перебудову традиційних промислів, які працювали на дефіцитній сировині (у першу чергу, шевський, кравецький, панчішний), змінити їх асортимент для уникнення конкуренції з фабрично-заводською промисловістю, що мало забезпечити специфічний попит на нові товари повсякденного користування [1-25].

До речі, при Київському комітеті ОРТ була створена комісія з нових промислів, яка провела низку засідань, на яких обговорювалися ці питання. Вивчення її документів дозволяє зрозуміти не лише перспективні "ніші", які були визначені з погляду започаткування і розвитку нових видів кустарно-ремісничої діяльності, а і відтворити дефіцит товарів повсякденного вжитку на Київщині. Наприклад, вказувалося на перспективність виробництва ковдр і скатертин, грубововняного трикотажу, текстильної галантереї, рукавичок білого кольору, спортивної білизни, сіток, гудзиків, англійських шпильок та булавок, портфелів і сумок (попит на останні був задоволений лише на 5 %). Надзвичайним попитом користувалися дитячі іграшки, причому вироблені з будь-яких матеріалів – лоскутів тканин, відходів заліза й деревини, пап'є-маше. З огляду на багату рослинність Київщини, розглядалось питання виробництва ефірних масел і різних лікувальних мазей. Існування в регіоні великих ресурсів лози і велика потреба в селянських ходах актуалізували їхнє виробництво. На противагу, виробництво меблів у Києві було оцінено як нерентабельне, адже у місті вже існували державні меблеві фабрики. Перспективним напрямком, який мало сенс розвивати на периферії, було визнано виробництво ексклюзивних меблів під замовлення (наприклад, вішалок, етажерок, нічних столиків, крісел для піаніно, театральних і клубних крісел, меблів для селян, школярів, віденських гнучких виробів). Ці та інші ідеї були покладені в основу Перспективного плану розвитку кустарних промислів серед єврейського населення Київщини [3, с. 4-20].

У плані також ставилось завдання максимального усупільнення промислів в артілях, майстернях і конторах в інтересах їх технічної реконструкції, зниження собівартості і перетворення на складову частину усупільненого господарства. Саме в таких об'єднаннях досягалось максимальне усупільнення праці і подолання приватновласницької психології кустарів – однаків, що було стратегією радянського уряду стосовно цієї групи населення.

Важливим елементом плану була соціальна складова – його цілі повинні були сприяти зменшенню безробіття, особливо в містечках, що мало підвищити життєвий рівень єврейського населення і оздоровити економічну ситуацію в містечках. Актуальність проблеми працевлаштування серед єврейського населення у цей період суттєво вплинула на характер обговорень і заходи, що приймалися київським комітетом ОРТ. Про це свідчить той факт, що у багатьох пропозиціях і дискусіях постійно фігурували цифри населення, яке зможе отримати роботу. На підтвердження цього наведемо такі статистичні дані. На 1928 р. з 27319 чоловік, зайнятих у кустарній

промисловості в Києві, кількість євреїв становила 58 %, а з 56469 тис. кустарів, що працювали в містечках і селах Київщини – лише 17 % (отже, середня цифра по Київщині становила 36,9 %). Водночас саме на периферії у 1920-х рр. проживала велика кількість декласованого єврейства, яке сильно бідувало [2, с. 1-2].

Радянська влада планувала у 1930 р. залучити до кустарно-промислової кооперації 52300 євреїв з містечкової бідноти. З них у деревообробку промисловість – 8600 чол., в обробку будівельних матеріалів – 2900 чол., в обробку харчових продуктів (випічка хліба тощо) – 12550 чол., в обробку металу – 5000 чол., в обробку текстильних виробів – 16000 чол., шкіряно-взуттєве виробництво – 2600 чол., шорно-сідельне – 700 чол., хімічне – 300, поліграфічне – 500 чол., в інші промисли (виробництво іграшок, годинників та ін.) – 2600 чол. [19, с. 21].

У плані ставились такі (на наш погляд досить високі) цілі зростання зайнятості єврейського населення у промислах, якими займалась більшість єврейського населення: добування, обробка мінералів – на 503 %, металообробка – на 248 %, деревообробка – на 513 %, хімічна промисловість – на 143 %, харчосмакова промисловість – на 143 %, обробка матеріалів тваринного походження – на 131 %, поліграфічно-картонна промисловість – на 53 %, обробка мінералів рослинного походження – на 86 %, науково-художня промисловість – на 764 %.

Однак, з огляду на тенденцію до активного успішного зростання зайнятості єврейського населення в УСРР, ще більш високими були показники зайнятості єврейського населення в усупільненому секторі, під яким, насамперед, розумілась промислова кооперація (маємо на увазі кількість євреїв, яку вона повинна була охопити через п'ять років). У добуванні, обробці мінералів ставилось завдання досягти 542 %, металообробці – 569 %, деревообробці – 726 %, хімічній промисловості – 364 %, харчосмакової промисловості – 966 %, обробці матеріалів тваринного походження – 410 %, поліграфічно-картонній – 114 %, обробці мінералів рослинного походження – 216 %, науково-художніх промислах – 2955 %. Загалом через п'ять років, починаючи з 1.10.1928 р. кількість зайнятого єврейського населення мала зрости у Києві на 24,19 %, на периферії – на 69,1 %. Про що це свідчить? На наш погляд, мова йшла про заганяння єврейського населення в артілі і тиск на кустарів одинаків, які для того, щоб вижити, повинні були сприйняти цю радянську економічну парадигму і об'єднатися в різні артілі та підприємства промислової кооперації.

Загальна сума капіталовкладень у розвиток єврейської кустарно-ремісничої промисловості планувалась на рівні 6,198 млн крб., з них: у добування, обробку мінералів – 280 тис. крб., металообробку – 419,5 тис. крб., деревообробку – 182 тис. крб., хімічну промисловість – 990 тис. крб., харчосмакову промисловість – 853 тис. крб., обробку матеріалів тваринного походження – 419 тис. крб., поліграфічно-картонну промисловість – 28 тис. крб., обробку мінералів рослинного походження – 1,055 млн. крб., науково-художню промисловість – 1,971 тис. крб.

Супутньою метою цього плану було задоволення зростаючого попиту населення Київщини у товарах широкого вжитку, адже державна промисловість на той час не була спроможна його повністю забезпечити. Очікувалось, що протягом п'яти років буде вироблено продукції на 5,523 млн крб. Найбільше планувалось отримати від хімічної промисловості – 990 тис. крб. і добування й обробки мінералів – 916 тис. крб., найменше – від поліграфічно-картонної – 81 тис. крб. Така невелика

сума від поліграфічно-картонного промислу вочевидь зумовлена паперовою кризою, що розгорнулась в СРСР наприкінці 1928 р.

Підставами для успішної реалізації цього плану було існування великої кількості безробітних євреїв, що переважно належали до групи декласованих елементів, значне тяжіння єврейського населення до кустарних промислів і сприяння з боку держави, кооперативного сектору, громадських організацій.

Очевидно, що такий план, який без перебільшення можна назвати грандіозним (який однак нічим не відрізнявся від такого ж амбітного плану першої п'ятирічки), вимагав підтримки з боку держави. Тому Вища рада народного господарства СРСР і Народний комісаріат зовнішньої і внутрішньої торгівлі СРСР взяли на себе зобов'язання виділити на його реалізацію сировину – 6000 т метало-шкіряних напівфабрикатів на суму 547000 крб., бавовняного клаптя на суму 16 млн крб., шкіри великого розміру – 21500 штук, пеньки – 86 т, вовни – 94,6 т і багато відходів лісообробної промисловості.

Крім того, передбачалось співфінансування організації колективних майстерень та їх обладнання: 1200 крб. мав виділити ОПТ, 300000 крб. надавалось із союзного бюджету, 400000 крб. мала виділити кустарно-промислова кооперація (фактично самі кустарі і ремісники), а 500000 крб. планувалось покрити за рахунок довгострокового банківського кредиту [4, с.4-23].

Отже, Київський комітет ОПТ намагався крокувати в ногу з часом і координувати плани економічного розвитку єврейського населення Київщини з планами розвитку промисловості СРСР і УСРР. Така політика була обумовлена прагненням покращити життя єврейського населення та зменшити гостроту соціальної напруги в регіоні. Комітет намагався знайти нішу, в якій би у період радянської модернізації економіки змогли зберегтись і продовжити розвиватись кустарні промисли, якими займалась більшість працездатного єврейського населення Київщини. Для цього були проведені дослідження ринку і досить тверезо оцінені перспективи різних промислів у період, коли в СРСР була створена крупна фабрично-заводська промисловість і конкурувати з нею ставало все важче. На наш погляд, прийняття Перспективного плану розвитку кустарних промислів серед єврейського населення Київщини варто розглядати як одну із стратегій економічного виживання єврейського населення цього регіону наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр. Впровадження плану, а також придбання ОПТ сучасної (на той час) техніки для єврейських ремісників і кустарів сприяло їх певній інтеграції до радянського суспільства та часткового розв'язання проблеми безробіття. Перспективою подальших досліджень може стати аналіз діяльності єврейських кустарів під час першої і другої п'ятирічок.

Список використаної літератури

1. Державний архів Київської області, Ф.3667 (Київський комітет товариства ремесла і земельної праці серед євреїв в Україні), спр. 6 (Отчет о деятельности Киевского бюро уполномоченного ЦП ОПТ-фербанда за первый операционный год 1.10.1928 – 1.10.29.1929 г.). 33 с.
2. Державний архів Київської області, Ф.3667 (Київський комітет товариства ремесла і земельної праці серед євреїв в Україні), спр.12 (Пятилетний план развития кустарных промыслов среди еврейского населения Киевской области), 25 с.
3. Державний архів Київської області, Ф.3667 (Київський комітет товариства ремесла і земельної праці серед євреїв в Україні), спр.14 (Протоколы заседания при Президиуме Всеукраинского и Киевского комитетов), 30 с.
4. Державний архів Київської області, Ф.3667 (Київський комітет товариства ремесла і земельної праці серед євреїв в Україні), спр.17 (Объяснительная записка к материалам перспективного плана развития кустарных промыслов среди еврейского населения Киевской области), 25 с.
5. Гусев В. Єврейське містечко в Радянській Україні після громадянської війни: проблема виживання / В. Гусев // "Штетл" як феномен

еврейської історії: 36. наук праць: Матеріали конф., 30 серпня – 3 вересня 1998 р. – К.: Ін-т юдаїки, НБУ ім. В. Вернадського, 1999. – С. 155–160.

6. Євсюкова О. Г. Соціально-історичний портрет харківського кустаря років непу (1921–1928 рр.) / О. Г. Євсюкова // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. – 2017. – Вип. 20. – С. 66–72.

7. Кабаков О. Еволюція єврейського кустарно-ремесляного населення / О. Кабаков // Трибуна єврейської общественности. – 1929. – № 4. – С. 18-19.

8. Козерод О. В. Евреи Украины в период новой экономической политики: 1921–1929 гг. / О. В. Козерод; Ин-т полит. и этнонац. исслед. НАН Украины. – К.: СПД Савчина, 2002. – 272 с.

9. Козерод В.О. Переломные годы: еврейская община Украины в первое послевоенное десятилетие (1919–1929) / В. Козерод. – Харьков: Еврейский мир, 1998. – 152 с.

10. Крічкер, О.Ю. Життя єврейського населення провінційних містечок Правобережної України в першій третині ХХ століття [Текст] : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / О. Ю. Крічкер; Черкас. нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. – Черкаси, 2013. – 20 с.

11. Крічкер О. Ю. Стан кустарно-ремісничої промисловості євреїв у містечках Правобережної України в 1920-х роках / О. Ю. Крічкер // Вісник Черкаського університету. Серія : Історичні науки. – 2011. – Вип. 212. – С. 85-88.

12. Морозов А. Г., Крічкер О.Ю. Трансформація соціальної структури єврейського населення містечок Правобережної України у 1920-ті роки / А. Г. Морозов, О. Ю. Крічкер // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили]. Сер.: Історія. – 2012. – Т. 171, Вип. 159. – С. 23-26.

13. Орлянський В.С. Євреї України в 20–30-ті роки ХХ сторіччя: соціальнополітичний аспект / В. С. Орлянський. – Запоріжжя : ЗГТУ, 2000. – 240 с.

14. Профессиональный состав еврейского населения в СССР и соседних странах / Трибуна еврейской общественности. – 1929. – №7. – С.16.

15. Снабжение еврейских кустарей машинами / Трибуна еврейской общественности. – 1929. – №6. – С.21.

16. Сушко О. Кустарні промисли України в період непу / О. Сушко // Пам'ять століть. – 2002. – №4. – С.117-125.

17. Чашко Н. М. Становище єврейської національної меншини України наприкінці ХІХ – на початку 20-х років ХХ ст. / Н. М. Чашко // Збірник наукових праць Сумського державного педагогічного університету ім. А.С. Макаренка. Історичні науки. – Суми : Вид-во СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2010. – С. 119–128.

18. Україна: стат. щорічник на 1928 рік / Харків: Центр. стат. упр. УСРР. – 1928. – С. 220–221.

19. 52300 новых кустарей из еврейской местечковой бедноты / Трибуна еврейской общественности. – 1930. – №10. – С. 21.

References

1. State Archives of Kiev region, file 3667 (Kyiv Committee of the Society of Crafts and Land Labor among Jews in Ukraine), vol. 6 (Report on the activities of the Kiev bureau of the authorized CP ORT-ferband for the first operational year 1.10.1928 – 1.10.29.1929), 33 sheets.

2. State Archives of Kiev region, file 3667 (Kyiv Committee of the Society of Crafts and Land Labor among Jews in Ukraine), vol.12 (Five-year

plan for the development of handicrafts among the Jewish population of the Kiev region), 25 sheets.

3. State Archives of Kiev region, file 3667 (Kyiv Committee of the Society of Crafts and Land Labor among Jews in Ukraine), vol.14 (Minutes of the meeting at the Presidium of the All-Ukrainian and Kiev Committees), 30 sheets.

4. State Archives of Kiev region, file 3667 (Kyiv Committee of the Society of Crafts and Land Labor among Jews in Ukraine), vol.17 (Explanatory note to the materials of the long-term plan for the development of handicrafts among the Jewish population of the Kiev region) 25 sheets.

5. Gusev, V. (1999). The Jewish town in Soviet Ukraine after the civil war: the problem of survival. "Shtetl" as a phenomenon of Jewish history: Coll. Sciences: Proceedings of the conference. August 30 – September 3, 1998., 155–160. [In Ukrainian].

6. Yevsyukova, O. (2017). Socio-historical portrait of the Kharkiv artisan of the NEP (1921 – 1928). *Actual problems of national and world history*, 20, 66–72. [In Ukrainian].

7. Kabakov, O. (1929). Evolution of the Jewish artisanal and craft population. *Tribune of the Jewish community*, 4, 18-19. [In Ukrainian].

8. Kozerod, O. (2002). *Jews of Ukraine in the period of the new economic policy: 1921-1929*. Kyiv: SPD Savchina. [In Ukrainian].

9. Kozerod, O. (1998). Breakthrough years: the Jewish community of Ukraine in the first post-war decade (1919-1929). Kharkov: Jewish World. [In Ukrainian].

10. Krichker, O. (2013). *The life of the Jewish population of the provincial towns of the Right Bank of Ukraine in the first third of the twentieth century* Abstract of unpublished thesis (PhD in History), Cherkasy National University named Bohdan Khmelnytsky. [In Ukrainian].

11. Krichker, O. (2011). The state of the handicraft industry of Jews in the towns of the Right Bank of Ukraine in the 1920s. *Visnyk of Cherkasy University. Series: Historical Sciences*, 212, 85-88. [In Ukrainian]. DOI:

12. Morozov, A., Krichker, O. (2012). Transformation of the social structure of the Jewish population of the towns of the Right Bank of Ukraine in the 1920s. *Scientific works [Petro Mohyla Black Sea State University]. Ser.: History*, 171 (159), 23-26. [In Ukrainian].

13. Orlyansky, V. (2000). Jews of Ukraine in the 20-30s of the twentieth century: socio-political aspect. Zaporozhye: ZGTU. [In Ukrainian].

14. Professional composition of the Jewish population in the USSR and neighboring countries (1929). *Tribune of the Jewish community*, 7, 6. [In Ukrainian].

15. Supply of Jewish handicraftsmen with cars (1929). *Tribune of the Jewish community*, 6, 21. [In Ukrainian].

16. Sushko O. (2002). Handicrafts of Ukraine in the period of the NEP. *Memory of centuries*, 4, 117-125. [In Ukrainian].

17. Chashko N. (2010). The situation of the Jewish national minority of Ukraine in the late nineteenth – early 20's of the twentieth century. *Collection of scientific works of Sumy State Pedagogical University. AS Makarenko. Historical sciences*, 119–128.

18. *Ukraine: stat. yearbook for 1928* (1928). Kharkiv: Center of Statistical Management of the USSR. 220-221.

19. 52,300 new artisans from the Jewish local poor (1930). *Tribune of the Jewish community*, 10, 21.

Надійшла до редколегії 26.01.21

T. Perga, PhD in History, Senior Research Fellow
State Institution "Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine", Kyiv, Ukraine

Yu. Perga, PhD in History, Senior Lecturer
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Kyiv, Ukraine

DEVELOPMENT OF HANDICRAFT INDUSTRIES AMONG THE JEWISH POPULATION OF KYIV REGION IN LATE 1920S – EARLY 1930S

The article examines the position of Jewish artisans in the Kyiv region in the late 1920s, a period when the Soviet government's course on the industrialization accelerated the collapse of the NEP policy. Authors revealed activities of the Kyiv ORT Committee, which sought to find a place for this group of Jews in the new plans of the Soviet government. The Perspective Plan for the Development of Handicrafts among the Jewish Population of Kyiv Region for 1929-1933 is analyzed as well as discussions that arose in the process of its preparing. The main factors that motivated the adoption of this plan and its indicators are identified. It is concluded that the purpose of its adoption was an attempt to create favorable conditions for the economic integration of the Jewish population into Soviet society and to reduce the severity of social problems, especially unemployment. Quantitative parameters of this plan are considered. The contribution of ORT to the economic support of Jewish artisans of Kyiv region, particularly purchase and transfer of equipment from abroad, which contributed to the development of a number of crafts in the Soviet Ukraine are clarified. Little-known statistics on the number and types of equipment that the organization supplied to artisans of Kyiv region are given. The difficulties faced by Jewish entrepreneurs during this period and the factors taken into account in planning the development of various crafts are reproduced. They are following: shortage of many raw materials, the emergence of the Soviet factory industry, which competed with Jewish handicraftsmen, competition in the circle of Jews handicraftsmen. Authors identify consumer goods that were in short supply in the Kyiv region in the late 1920s. Little-known documents on the activities of the Kyiv ORT Committee is put into circulation.

Keywords: Jews, ORT, Kyiv ORT Committee, artisans, everyday life, NEP.